

GELECEĞE TAŞINABİLİRLİK YÖNTEMLERİ

YILMAZ ZENGER

1933 Ankara doğumlu. İTÜ Mimarlık Fakültesi 1958 mezunu, 1957-1958 İstanbul Nazım Plan'ında görevli. 1959'da Mimarlık Fakültesi'nde asistan olarak görev ve Eyüp semtiyle ilgili doktora, 1963'te Londra'da BBC'de kamera optiği ile, Ilford Firması'nda renkli film emisyonuyla ilgili araştırmacı. 1972-1973 bilgisayar animasyonu ile ilgili araştırma ve US Information Service adına deneysel sinema ve bilgisayar animasyonu ile ilgili eğitim ve konferanslar. 1984-1988 Birleşmiş Milletler UNICEF'te Communication dalında danışmanlık. 1989-1990 Kanada hükümeti desteğiyle bilgisayar animasyonlu eğitim belgeselleri. 1990 Prag'da animasyon filmleri festivalinde belgesel filminin gösterimi ve konferans. 1996-1998 İstanbul Deneme ve Bilim Merkezi proje uygulaması ve 60 adet bilim projesinin tasarım ve üretiminde bulundu.

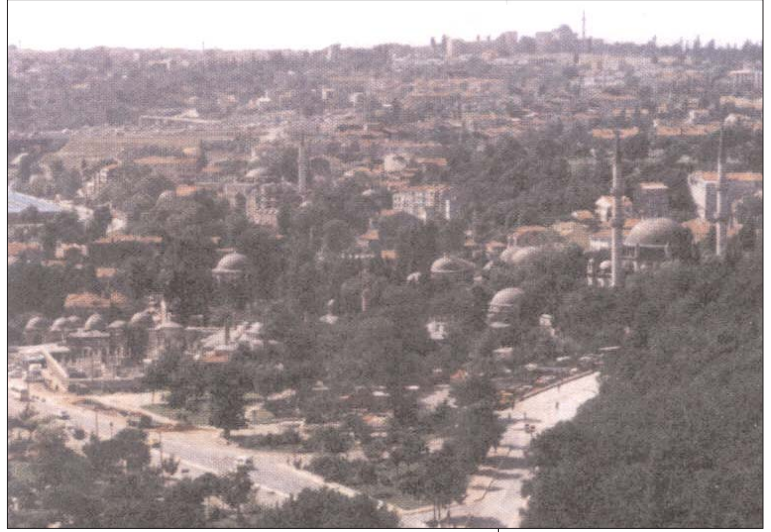
Bu konuşmamın temel amacı önerdiğim yöntemi somutlaştıran bir geometrik modelin tanıtımıdır. Bu örneklemede genel olarak tarihi İstanbul kentini kapsamayı amaçlayan modelin bütüne ilişkilendirilmiş olan Eyüp modülünde, nereye kadar ve nasıl ayrıntılara inilebileceğini örnekleme deneyeceğim.

Böyle bir modele gereksinme duymamızın nedeni, İstanbul'la ilgili fetih öncesi ve sonrasına ait pek çok haritaya, burada bildiri sunan sizler gibi bilim adamı ve araştırmacının elindeki sayısız belge ve bilginin varlığına karşın, bunları kolaylıkla algılanabilecek biçimde ilişkilendirme, karşılaştırma ve adreslemenin bugüne kadar yapılamadığı endişesidir.

Geleceğe taşımamızın anlamı şüphesiz koruyabilmek gerekir. Korumanın gerekçelerini belirlemek toplumu korumanın gereğine inandırmak ve korumayı örgütlemenin gerektiği kadar korumayı engelleyen nedenlerin irdelenmesi de gerekir.

Koruma ilk kere 19. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra düşünülüp uygulamaya geçebilen bir kişisel duyarlılık olarak belirip zaman içinde toplumsal duyarlılığa dönüşmeye başlamıştır. Yine de bu ilk dönem korumacılığı bugün anladığımızdan çok farklı bir eylemdir. Tek üsluba indirgeme diyebileceğimiz bu tavır özellikle ortaçağ yapılarında koruma adına ciddi tahribatlara neden olmuştur. Çünkü yapının oluşum ve yaşam sürecindeki bütün değişimleri reddeder. Herşeyi inşaatın başladığı dönemin stiline indirgeyerek zaman içinde eklenen pek çok ayrıntıyı silip atar. Bu ve benzeri çarpıklıklar günümüzde bile ne yazık ki gelişmemişlik sürecindeki ilkelerde sindirilebilmektedir.

Bu gün ayrıntılarını vermeye çalışacağım yöntem ise tam tersi bir amaca yöneliktir. Yaşamın izlerini korumak ve zaman içindeki değişimi karşılaştırmalı olarak görselleştirip daha kolay algılanır kılmaktır.

Yukarıda sözü edilen korumacılığa romantik bir tepki ve çözüm önerisi 1858'lerde ressam ve eleştirmen John Ruskin' den gelmiş. Sanat yapıtının dokunulmazlığı tezine dayanarak Ruskin restorasyonu bir yapının başına gelebilecek en büyük felaket olarak adlandırmış ve yapılara iyi bakıldığında restorasyona gerek kalmayacağını öne sürmüştür. Ona göre anıt zamanın etkilerine dayanabildiği kadar ayakta kalmalı, onursuz sahte bir kopya onun yerini almamalıydı.

19. yüzyılın sonuna doğru bu iki görüşten de farklı iki yeni söylem oluştu. Biryandan tarihçi ve arşivci bir yaklaşım dayatırken. Diğer yandan 1883'de açıklanan çağdaş restorasyon kuramı. Anıta en az müdahaleyle yetinmeyi öngörmekte idi. 1931'de Atina'da 1964'de Venedik'te toplanan kongrelerin tarihi anıt kavramını yeniden tanımlamış ve kapsamını tek yapıdan kırsal ve kentsel yerleşme boyutuna kadar açmıştır.

Önerdiğimiz çok boyutlu geometrik model ise bütün bu tarihi süreci yadsımadığı gibi tarihi anıt kavramına, kent belleği, kent anıları gibi daha pek çok yeni içerikler de eklemektedir. Yapı ile ilgili pek çok değerlendirme de bu modelde 3-boyuta eklenen boyutlar olarak yer almaktadır.

Bu geometrik model bütün 3 boyutlu modellemelerde kullanılan, kartezi-

*Eyüp'ten genel görünüm.
(Eyüp Belediyesi Arşivi'nden)*

yen koordinatlar mantığına uyumlu bir düzeneği başlangıç alanları olarak önermektedir. x: yatay eksen, y: düşey eksen z: derinliği ifade ettiği kabulünden yola çıkarak modelde bu eksenlerle oluşturulan iç plan ayırıldı. xy planı, xz planı, yz planı...

Korumanın ilgi alanını genellikle, taşınır kültür varlıkları ile , taşınmaz kültür varlıkları ve doğal varlıklar olarak ayırırlar. Şüphesiz başka gruplamalar da söz konusu olabilir. Nitekim bizde modelimizi 3 temel plan grubundan oluşturduk.

Bu modelde fiziksel plan olarak tanımladığımız xy planı tipik bir harita düzlemidir. Z boyutu ise burada zamanı ifade etmektedir. Bu boyut günümüzden geçmişe doğru eksi değerlerle yada tarih belirtilerek, yüzyıl, onyıl gibi aralıklarla işaretlenerek üstüste yerleştirilmiş saydam yüzeylerden katmanlardan oluşur. Bu katmanlar mimarların aydınlar çizimleri üstüste koyarak çizimlerin ilişkilendirilmeleri, ya da çizgi filmin cell animasyon tekniğindeki üstüste konan selafonlarla birçok çizimin aynı anda görüp ilişkilendirilmesi gibi işlev görmektedir. Sonuç olarak bütün bu saydam yüzeylerdeki bilgi katmanlarına ulaşmak ve onları ilişkilendirmek ve en önemlisi onları adreslemek bu modelle gerçekleşebilecektir.

Problemin boyutu ve bilginin yoğunluğu ve yapısı ise onun bilgisayar ortamında ve doğru bir database yazılımı ile ilişkilendirilerek çözümlenmesini ve bu bilginin etkin biçimde yönetilmesini (data management) gerektirmektedir. Saydam düzlemlerimiz 2 boyutlu olmasına karşın, modele bakış noktamıza göre oluşan perspektifte ayırıldabilecek 3 boyutlu görüntüleri taşıyabilecektir. Bunun nedeni bu düzlemlerin modelimizin 3-boyutlu uzamında yerleşik olmalarıdır. Böylece z boyutu, zaman boyutunu ölçeklendirme işlevini yerine getirirken aynı zamanda 2-boyutlu dataları, 3-boyutlu modellerle ilişkilendirebilmektedir.

Altı çizilmesi gereken önemli bir uygulama da bu ilişkilendirmelerdir. Örneğin bir anıtı kendi geçmişiyile ilişkilendirmek ona bir boyut eklemektir. Bunu dördüncü boyut olarak adlandıırırsak, anıtı çağdaşlarıyla ilişkilendirmeyi beşinci boyut, her anıtı kendi türdeşleriyle ilişkilendirmeyi altıncı boyut anıtın silüetindeki yerini yedinci boyut olarak adlandırabilir ve bu listeyi uzatabiliriz. Fiziksel planda bu yeni boyut eklemeleriyle çok farklı ve yaratıcı ilişkilendirmeler oluşturabileceğimiz gibi, kültürel ve sosyal planda oluşturulacak kültürel ve sosyal boyutları da kendi aralarında ya da başka planların çeşitli boyutlarıyla ilişkilendirebiliriz.

Modelin kentin geçmişini geleceğe taşıyabilecek biçimde çalışabilmesi için araştırmacıların ve bilim adamlarının çabalarıyla kentin geçmişini araştırmamız, öğrenmemizi bu bilgiyi topluma aktarıp benimsetmemiz ve. Bu çabanın kentliyi kentini savunacak düzeyde bilinçlendirebilmesi gerekir. Araştırma sonuçları ancak birbiriyle ve bütünle ilişkileri açıkça belirtilirse bilgiler sokaktaki insanın değerlendirebileceği düzeyde berraklaşabilir. Kısaca kıssadan hisse çıkarılabilir hale gelir.

Topluma ulaşmanın yöntemi bilim adamlarının biribirine ulaşmalarının yönteminden çok farklıdır. Nitekim bu geometrik modelden beklentimiz de bilim adamlarının kendi bilgilerini monte edebilecekleri bir alanlar dizisine sahip olabilmeleridir. Böylece toplumda yaşadığı kentin kültürünü doğru boyutuyla ve bir bütünlük içinde kavrayabilecektir.

Kurumlar ise ellerindeki gerek yazılı gerek görüntülü bilgiyi bilgisayar ortamına taşıdıkları takdirde örneğin fotoğrafların aydınlık, kontrast ve renk kayıplarını gidermek, vektörel formata çevrilmiş rölemleri, bilgisayarda perspektif düzeltmesi yapılmış fotoğraflarla karşılaştırıp kontrol etmek, aynı konuda mevcut birden fazla çalışmayı karşılaştırmalı olarak değerlendirmek, eksik-

lerini tamamlamak gibi bilginin içeriğini zenginleştirecek çalışmalar yapmak ve sonuçlarını geometrik modele monte ederek bu ulaşılabilir ve yönetilebilir bilgi kimesine katabileceklerdir.

Kurumlar kendi bilgi ağlarına bağlı bütün bilgisayarlardan bu bilgiye ulaşabilecekleri gibi yeni bilgi girme yetkilerinde kısıtlamalar yaparak bilgiyi güvenceye alabilirler, öte yandan kullanıcıda bilginin üzerine yazılmasına karşın bilgiyi bozmayan notlar oluşturabilir, karşı bilgi notları ekleyebilir. İlişkili bilgilerin varlığını belirten uyarıları izleyerek o bilgilere sıçramayı sağlayan işaretler yardımıyla bu geometrik modele yerleştirilmiş tüm bilgiler arasında yatayda ve düşeyde gezintiler yapılabilir.

Örneğin defterdardaki salih sultan çeşmesinin her kenarı çarpık planından diğer yapılar arasında sıkışmış olması gerektiği sonucuna yorum yaparak varabiliriz. Oysa 16. yüzyıldaki defterdar semtinin yapı dokusuyla ilgili başka bir bilgi modele yerleştirilmiş olsaydı yatay gezintimizde bitişik yapılara ulaşmak ve tezimizi kanıtlamak olasılığı söz konusu olabilirdi. Ya da düşey gezintiyle günümüze gelip 1735 de bitişik yapıların arasında kalmış 15 m² alana sıkışık olarak inşa edilmiş olan çeşmenin, bugün haliç köprüsü şantiyesinden kalma bir arsa ortasında tek başına ortalık yerde kalakalındaki hüznün verici çelişkiyi farkedilebilirdik. Ya da sosyal plana sıçrayıp salih sultanın kişiliğini, 1730 da patrona halil isyanıyla değişen durumunu, çok fazla sayıda çeşme yaptıran sultan olmasının nedenlerini ya da kültürel plana sıçrayıp lale devri kültürünü, çeşme başı sohbetlerinin önemini her avluda, her köşede özenle oluşturulan çeşmelerin bir sanat yapıtı olarak edindiği farklı statüsünü öğrenebilirdik.

Sonuç olarak kentin geçmişinin, bilgilerin olabildiğince birbiriyle ilişkilendirilebileceği bir disiplin içinde derlenmesini amaçlayan bu model, sanıyorum

geleceğe taşımada, pratik olduğu kadar teknolojinin sunduğu kolaylıklardan da kapsamlı biçimde yararlanan bir yöntem geliştirmemize olanak sağlayabilecektir.

Sözümü bitirirken bu geometrik modelin çalıştığı bilgisayarın ekranının karşısına geçtiğinizde yaşayacaklarınızı daha kolay kavranabilir kılacağını umduğum bir benzetme yapmak istiyorum.

Bir televizyon yayın sistemi hayal etmenizi istiyorum. Uzaktan kumandanızla kanallar arasında yatay olarak geziniyorsunuz. Bir kanalda durdunuz. Bir takım olaylar yaşanıyor. Olayların o noktaya nasıl geldiğini kavramak için uzaktan kumandanızın zaman tuşuna basıp düşey olarak geziniyor örneğin izlenen filmin başını izlemeye başlıyorsunuz. Filmdeki sanatçılardan birinin ilginizi çektiğini varsayalım. Kumandanızın resim içinde resim tuşuna basıp biryandan filmi izlemeyi sürdürürken köşedeki küçük kareden de -kim kimdir?- kanalını bulup oyuncuyla ilgili ayrıntılara ulaşıyorsunuz. Diyelim ki sanatçının yaşamı ya da yapıtlarıyla ilgili sizin daha önce başka bir kaynakta rastladığımız bir ayrıntının eksikliğini farketmişsiniz. Kumandanızın interaktif tuşuyla ekrana bir uyarı penceresi açıp tv kanalındaki sorumlunun bu eksikliği gidereceği bilgiye ulaşabileceği adreslerle ilgili notunuzu girebiliyorsunuz ve bu notu sorumlunun ekranında yakıp söndürerek uyarıyı sadece ilgisine ulaştırabiliyorsunuz. Kısaca herkesin katkısına açık bir modeldesiniz. Sadece o anı değil geçmişi de izleyebiliyor ve ilişkilendirebiliyor olayları bütünüyle ve ilginiz doğrultusunda derinleşerek kavrayabiliyorsunuz.

Eğer böyle bir tv yayıncılığını etkin ve amaca uygun buluyorsanız bu tv modeliyle örtüşen geometrik modelimizi de kentle ilgili amaçlarımıza uygun bulacağınızı umuyor ve bu karmaşık modeli anlama çabalarınızdan ötürü şükran duyuyorum.